

Ekim Devriminden Sonra Türkmenistan'da İktidar Mücadelesi: Karşı Devrime Karşı Mücadele (1918-1919)*

Tahir Aşirov*

ORCID / 0000-0002-9684-0834

Öz

Bu çalışma , Orta Asya tarihinin önemli konulardan birini– Amuderya'nın alt mecralarında geçen vatandaşlık (iç) savaşını ayrıntılı olarak incelemektedir. Çalışma, bu konuda yazılan Türkmenistan SSC'inde önemli eserlerden biri olarak kabul edilmektedir.

Çalışma, Türkmenlerin Rusya İmparatorluğu tarafından yönetildiği dönemde Orta Asya'nın, özellikle de Harezmi'nin değişik yerlerindeki durumlar

*Bu yazı S. Narmedov'un "Horezmda Kontrrevolyutsiyanın derbi-dagın edilmegi" ("İlm", Aşhabad, 1976.) isimli eserinin 39-66 sayfeleri arasının çevirisidir.

* Yrd.Doç.Dr. Bülent Ecevit Üniversitesi, tahirashirov@gmail.com

üzerine ortaya çıkan ayaklanmaya, karşı mücadelenin, karşı devrimin (konterrevolyutsiya) sebebi, konusu, halkın karşı devrime verdiği desteği açıklaması gibi konuları içermektedir. Bu eserin başlıca amacı dönemin siyasi ideolojisi çerçevesinde karşı devrimin sebeplerini aydınlatmaktır.

Rus İmparatorluğunun yaptıklarını ve yerel Hanların, özellikle de Cüneyt Han'ın gerçekleştirmeye çalıştığı eylemleri dönemin komünist bakış açısıyla aydınlaştırmaya çalışmaktadır. Aynı zamanda bu çalışmada konuyla ilgili olarak Türkmenistan elyazmaları fonunda bulunan yazılı belgeleri esasında değerlendirilmektedir. Eserin sonunda ise 1918-1919 tarihleri arasında ortaya çıkan karşı devrimin kronolojisi ele alınmıştır.

S. Narmedov, Türkmen halk tarihi ve mücadelesiyle ilgili çalışma yapan ve yazılar kaleme alan komünist bir bilim adamıdır. Yazar 1976 yılında Aşhabat'ta Türkmenistan Akademisinin "ilim" yayınları tarafından "Horezm'de Kontrrevolyutsiyanın Derbi-Dağın Edilmegi" ismiyle yayımlanan eserin sahibidir.

Anahtar Kavramlar: Türkmenler, Cüneyt Han, Sovyet, Devrim, Karşı Devrim

The Power Struggle In Turkmenistan After The October Revolution: Struggle Against the Counterrevolution (1918-1919)

Tahir Aşirov*

ORCID / 0000-0002-9684-0834

Abstract

This article/thesis particularly investigates one of the most important events of the history of Middle East, the civil war at the bottom watercourse of Amuderya. Indeed, this article/thesis is considered to be one of the important works written on this subject in Turkmenistan. This article comprises the reasons of the revolts, the problems that the revolt resulted in and the explanation of the social situation in the different areas of Turkmenistan in the period of the

Russian Empire ruling. The main purpose of the article is to illuminate the causes of the counter-revolution within the main ideological frame of the political ideology. It attempts to enlighten the actions of the Russian Empire and the actions of the local Khan, especially the Cuneyt Khan, from the Communist viewpoint of the time. At the same time, my work is assessed on the basis of written documents in the Turkmenistan handwriting fund. At the end of the work, the chronology of the counter-revolution that emerged between 1918 and 1919 is given. S. Narmedov is a communist scientist working on the history, struggle and survival of Turkmen people. He is the author of the work published in 1976 in Ashgabat by the publications of the Turkmenistan Academy "Ilum" under the title of "Derby of Conterrevolution in Horezm".

Keywords: Turkmen, Cuneyt Han, Soviet, Revolution, Conterrevolutin

* Yrd.Doç.Dr. ,tahirashirov@gmail.com

(39)I. Hive Hanlığının Sosyal – İktisadi ve Siyasi Durumu

1873 yılında Rusya imparatorluğu'nun bünyesine katılan Hive hanlığı Amuderya'nın (Ceyhun nehri) alt mecrasında yerleşiyordu. Onun (Hive'nin) yüz ölçümü 138.237 kilometre kareden ibaret idi. Şimdiki Türkmenistan SSC Daşhovuz vilayetini, Özbekistan SSC Harezmi vilayetinin ve Karakalpakistan ASSR* sol kenar illerini kapsıyordu. Kuzeyde Orenburg general – valiliği, Doğu'da – Türkistan general – valiliğinin Sırderya vilayeti, Güney –Doğu'da Buhara emirliği, Güney – Batı'da – Zakaspi vilayeti ile sınırları kesişiyordu. Tarıma elverişli alanı olan medeni bölgesi iki milyon ondalıktan fazlaydı. Bu ise, tüm alanın yüzde 35-ni tutuyordu. Kalan alanlar ise susuz - çöllükten ibaretti. XX. yüzyılın başlarında Hive hanlığının genel nüfusu 640 bine yakındı¹. Nüfusun yüzde % 94'den fazlası yerleşik halk olup, geri kalanı göçebe idi.

Halkın esas çoğunluğu çiftçilik ile uğraşıyordu. Onlar pamuk, tahıl, meyve, tohum yonca, üzüm

yetiştiriyorlardı, ipek kurduna bakıyorlardı. (40) Göçebeler ise hayvancılık ile uğraşıyorlardı.

Türkmenlerde evde halı dokuma sanatı yaygın idi. O (mezkûr) halılar yüksek kalitesi ile ayrıcalıklı konuma sahipti. Hanlığın şehir şeklindeki yerleşimlerinin (polyolok) 22-sinde genellikle ustalık ve ticaret ile meşgul olunuyordu.

Hive hanlığı, Orta Asya'nın diğer illerinden halkının yoğunluğuyla farklılaşıyordu. O çok milletli bir devlettir. Hanlıkta, Özbekler, Türkmenler, Karakalpaklar, Kazaklar, Farmlar, Araplar ve diğer milletler yaşamaktaydılar. Halkın çoğunluğu Özbekler (% 60) ve Türkmenlerden (% 25²) oluşuyordu. Orta Asya'nın Rusya'ya ilhak edilmesiyle burada Ruslar, Ukraynalar, Povol'je Tatarları, Ermeniler ve diğerleri de ortaya çıkmaya başladı. 1897 yılının halk sayımı bilgilerine göre hanlıkta dört bin Rus yaşıyordu³.

Hive hanlığı feodal – monarşist devlettir. Onun başkanlığında han bulunuyordu. O, siyasi ve iktisadi bakımdan Rusya'ya bağlıydı. Onun tüm alanları 20 beyliğe ve 2

²G. Nepesov, İz istorii Horezmskoy revolyutsii, Taşkent, 1962, s. 19-20.

³G. Samadova, Osnovniye cherty obşchestvennogo i gosudarstvennogo stroya Hivinskogo hanstva, "Materialı k istorii Sevetskogo gosudarstva i prava Uzbekistana" Taşkent 1958, s. 129.

* [Özerk Cumhuriyeti].

¹ R. Garayev. Komsomol Horezma 1920-1925 godanı "İlm", Aşhabad 1970, s. 17.

naipliğe bölünüyordu. Hive şehri özellikle okruglara (bölgelere) bölünmekteydi. Yönetici ilçelerin başında han tarafından atanan beyler ve hâkimler bulunuyordu. Beyler ve hâkimler yönetim, mali ve siyasi icraatları gerçekleştiriyorlardı. Onların yönetimindeki yerler volostlara (ilçelere) ve aksakkalçılığa (muhtarlığa) bölünüyordu. Volostların başkanlığında feodaller bulunuyorlar. Onların da yönetim ve yargı hâkimliği vardı.

Hive hanlığındaki Türkmenlerin yönetim yapısının esasını kabile – boy prensibi oluşturuyordu. Kabilelerin liderliğinde mühürdarlar var idi. Onlar han tarafından daha çok zengin ve etkili kabile liderlerinden seçilerek atanıyordu.

Böylece hanlıktaki vazifeli kişileri (41), büyük arazi ve çok hayvan sahiplerinden olan zenginler, kabilelerin serdarları, Müslüman ruhaniler kendi ellerinde çok büyük zenginliği bulunduruyorlardı. Devletin sosyal siyasi hayatında onların rolü büyüktü, şeriatın ve âdetin temelinde yargı idaresini gerçekleştiriyorlardı. Şehirlerin ve köylerin ticari – tefeci üyeleri de bu sınıflara katılıyordu.

Devletin esas zenginliğinin – arazilerin ve hayvanların pek çoğu yönetici sınıfların elindeydi. Genel hocalığın (çiftçiliğin) yüzde % 5'ini oluşturan büyük arazi

sahipleri hanlığın sulama alanlarının yarısından fazlasına sahip idiler. Halkın yüzde % 90'ını oluşturan çiftçilere ise sulama alanlarının yüzde % 5,3'ü aitti⁴. Fakir çiftçiler büyük arazi sahiplerinin işlerini yapıyorlar ve bunun için cüz'i hak alıyorlardı.

Çiftçiler vergilerin birçok çeşidini ödüyorlardı. Onların çalışma aletleri kazma, kürek, saban ve diğerleriydi. Yerleri sulamak için cıkırlardan* faydalanılıyordu.

Orta Asya'nın Rusya'ya ilhak edilmesinin Hive hanlığının gelişmesinde olumlu (progressiv) etkisi oldu. Rusya ile iktisadi ve ticari ilişkilerin yola girmesi hanlığın üretici güçlerinin gelişmesine yardım etti. İlk sanayi fabrikaları – pamuk temizleyen, yağ üreten, deri ve diğer fabrikaları kuruldu. 1916 yılında, küçükleri sayılmasa da, Hive hanlığında çoktan beri devam eden 36 pamuk temizleyen, dört yorunca tohumunu temizleyen, 4 gön/deri ve 11 kerpiç fabrikası ve diğerler vardı⁵.

Ticarî ilişkilerin ilerletilmesi, Rusya'dan sanayi ürünlerin

⁴A. Sadıkov, Nekotoriye dannıye o polozenii krest'yan dorevol'yutsionnoy Hıvı, Trudı SAGU im. Lenina, istoriya SSSR, novaya seriya, 140 vıpusk, 28 kn. Taşkent 1958, s. 139.

* [Dönemin sulama aleti.]

⁵A. A. Sadıkov, Ekonomičeskiye svyazi Hıvy s Rossıyey. Taşkent, 1956, s. 22, 154, 235.

getirilmesi ve ucuz ham maddenin, ilk sırada ise, pamuğun Rusya'ya taşınmasına bağlıydı. Mal tedavülünün hacmi artıyordu. Rusya'dan Hive sanayi ürünlerinin ithalatı 1887 yılında 4375 (42) manat (liralık) iken 1912 yılında 14093 manata kadar arttı. Aynı dönemde Hive'den Rusya'ya malların ihracatı 2800 manattan 8170 manada kadar yükseldi⁶. Rusya sanayisinin pamuk isteğinin artması, pamuk ekin meydanlarının genişlemesine ve Rusya sanayi sahiplerinin pamukçuluğa temel yatırımının artmasına neden oldu. 1912 yılında Hive'de Rusya'nın 33 büyük ve 156 orta ölçekli ticaret şirketi çalışıyordu.

Bank kapitali da sanayi sahiplerinden geri kalmıyordu. Pamuk ticaretinde Moskova ve Petersburg bankalarının arasında güçlü rekabet (конкуренция) ile mücadele devam ediyordu. Rusya – Asya bankının Hive bölümünün para operasyonları artıyordu. 1913 yılında onlar 20 milyon manata kadar ulaştı.

Devletin kapitalist ilişkiler alanına çekilmesi ile köyde sınıfsal katmanların arasındaki fark arttı. Çiftçilik daha da ilerlemeye başladı ve arazisi olmayan ırgatların (batak) sayısı artmaya başladı. Sanayi üretiminin ortaya

çıkmasına bağlı olarak ilk proleterler de ortaya çıktılar.

Hive'nin Rusya kapitalizminin iktisadi sistemine bağımlı kılınması eski sınıfsal çelişkilerin keskinleşmesine ve yeni antogonistik (muhalif düşman) sınıfsal karşıtlıkların oluşmasına sebep oldu. Yerli zengin – feodal grupların ve darmadağınık çiftçilerin, ustaların ve ırgatların geniş çoğunluğunun, sömürgecilerin (kolonizator) ve yerli halkın emekçiler çoğunluğunun, burjuvanın ve sanayi proleterinin arasındaki karşıtlıklar şiddetlenmeye başladı. Bundan başka da, Rusya burjuvası ile yeni oluşmaya başlayan milli burjuvanın arasında, milli burjuva ile Hive hanlığının feodal sınıfının arasında yeni antogonistik olmayan karşıtlıklar vardı. Milletler arasında düşmanlık türetmek için padişah yönetimi tarafından yürütülen siyaset de yukarıdaki karşıtlıklar şiddetleniyordu.

Birinci emperyalist savaş yıllarında feodal ve milli baskı güçlendi, emekçilerin durumu kötüleşti. Savaş zamanında vergiler üç (43) kat arttı. Askeri ihtiyaçlar için gerekli araç toplama yerli halkı yağmalamaya götürüyordu. 1916 yılında Rusya'dan Orta Asya'ya getirilen tahıl yüzde % 75 civarında azaldı. Vergiler artıyordu, çiftçiler fakirleşiyordu ve açlık

⁶ÖzSSR ORTDA 20 f. 1 yazgı, 243 iş. s. 141.

çekiyorlardı, binlerce insan hastalıklardan, açlıktan, ağır çalışmadan ölüyordu. Ticaret – sanayi sahipleri ve yerli zenginler ise daha da zenginleşiyordu.

Baskı ve yönetimlerin keyfi hareketleri, rüşvet ve vezne hırsızlığı, halka zulüm etme ve yağmalama yüksek dereceye ulaştı, sonuçta halk çoğunluğunun, yöneticilere karşı hareketleri güçlendi. 1916 yılının başında hanlığın Özbek ve Karakalpak halkının ayaklanması ortaya çıktı. Padişah Albayı Kolosovski'nin komuta ettiği askeri bölümün yardımı ile ayaklanma bastırıldı. Onun hemen gerisinde ağır durumda yaşayan Türkmen halkının hareketi başladı. Halk çoğunluğunun rahatsızlığını Türkmen boy – kabile serdarları kendi kötü emelleri, çıkarları için faydalanmaya çalıştılar. Ayaklanmayı başlatan Türkmen kabilelerinin bir bölümünü kendi liderliği altına birleştirmekle büyük feodal Cüneyit (Gurbanmammet) ve onun yardımcıları Hive'yi ele geçirmeye çalıştılar. Hanı devirmek, hâkimiyeti ele almak isteği diğer Türkmen kabile serdarlarında da vardı. Böylece ayaklanma yapan halkın serdarları bu harekete milli reaksiyon karakteri ismini verdiler. Onlar elbette, Türkmen halkının karanlığından, geri kalmışlığından faydalanıyorlardı.

Cüneyit Han kendi grupları ile Özbek şehirleri olan Hank'a, Gürlen'e, Ürgenç'e saldırdı, onları yağmaladı. Şammı Kel ve diğer serdarlar da aynı hareketi yapıyorlardı. Bunun temeli Özbek emekçilerinde öfkesini şiddetlendirdi. Bu ayaklanma General Galkin'in ceza verici ekibi (ekspeditsiya) tarafından bastırıldı. Galkin hanlığının halkına 3,5 milyon manat savaş tazminat (kontributsiya) ödemeye mahkûm etti⁷.

1916 yılının olayları, Hive'de padişaha kolonyal rejimin ve hanlığın hâkimiyetin krizinin ortaya çıktığına şahitlik etti. Hive hanlığındaki (44) emekçi halkın ayaklanmaları milli – azat edicilik karakterde olmuştu.

Rusya'da otokrasinin (samodercaviye) yıkılması Orta Asya'nın ve aynı zamanda Hive hanlığının halklarının devrim mücadelesinin yayılmasına büyük etki etti. Han tarafından ve onun hükümdarlarının keyfi hareketlerinin daha da artması nedeniyle: "Hive halkı Rus devrimini kıvanç ile karşıladı" diyerek Taşkent Sovyet'inin yayın organı olan "Bizim gazete" (Naşa gazeta) de yazmıştı⁸. Şehirlerde mitingler, emekçilerin toplantıları ve gösterileri olmuştu.

⁷Oçerki istoriy Karakalpakskoy ASSR, t. 1, Taşkent, 1964, s. 380.

⁸Istoriya Uzbekskoy SSR, t. 3. Taşkent, 1968, s. 590.

Ancak Şubat burjuva- demokratik devriminin Hive hanlığının sosyal – siyasi hayatında büyük ilerleme kaydetmeyeceğini emekçiler anladılar. Padişahın sistemiyle/yoluyla giden geçici hükümet Hive'deki despot rejimi destekliyordu, feodal rejime dayalı yer sahipliğini koruyordu.

Harezm medeniyet açısından çok geride kalan devletti. Halkın yüzde % 99 öğrenim görmemişti. İnsanların çoğu dini ruhta terbiye edilmişti. Feodaller, zenginler, ruhaniler tüm faaliyetleriyle halkın arasında dini gelenek ve görenekleri muhafaza ederek devam etmişlerdi. Halkı karanlığa hapsetmişlerdi.

Feodal sınıflar, milli burjuva Harezm'de yaşayan Türkmenlerin, Özbeklerin, Karakalpakların arasında kışkırtma ve düşmanlık yaymakla meşgul olmuştu.

Önceki rejimlerin devam etmesi, halk çoğunluğunun durumunun eskisinden de kötüleşmesi, Hive hanlığı ile komşuluktaki Türkistan'ın Amuderya bölümünde ve Zakaspi'de Sovyetlerin ortaya çıkması ve işe başlaması Hive emekçilerinin azat edicilik hareketini güçlendirdi. Baskı gören çoğunluk sınıfının düşüncesini ilerletmekte fabrika işçileri büyük rol oynuyorlardı. Aynı zamanda onların sayısı Hive hanlığında 800-900 kişiye ulaşıyordu. Rusya'dan Hive'ye

sürgün edilen işçi Bolşevikler Kislyakov, Andreyev, Kroşilov, Kaçanov ve diğerleri Hive emekçilerinin mücadelesinde büyük rol oynuyorlardı. Emekçilerin devrim hareketlerini Hive, Petroaleksandrovska ve diğer garnizonların devrim yanlısı askerleri de destekliyorlardı. (45) Onların çoğu devrim hareketlerine katıldıkları için orduya alınan işçilerdi⁹.

Rusya'nın işçiler sınıfı devrim mücadelesinde güçlenmişti. Buna göre de onların devrim düşüncesi Hive hanlığının yerli milletlerinden oluşan işçilerin durumuna nazaran daha yükseğe çıktı. Fabrikalarda yerli milletlerden olan işçiler ile birlikte çalışan Rus işçileri emekçi çiftçiler ile samimi ilişki içindeydiler ve onlara, ezicilere karşı mücadele etme yöntemlerini öğretiyorlardı.

Ancak onların siyasi partisinin olmaması, proletaryanın az sayıda olması ve zayıflığı, çiftçilerin siyasi düşüncesinin aktif olmaması hareketin liderlerine Yaş Hivelilerin sahiplenmesini sağladı¹⁰. Yaş Hiveliler

⁹Ташкент, G. Nepesov, Iz istorii Horezmskoy revolyutsii. Taşkent, 1962, s. 74.

¹⁰ Yaş Hiveliler milli burjuvanın partisi. O 1905-1907 yıllarda oluşmuştu. Onun yapısına ticaretçiler, ustalar, Müslüman/İslam dininin han hâkimiyetine karşı han yönetiminin temsilcileri giriyordu.

burjuvanın çıkarlarını göz önünde tutsalar da, onların istekleri Hive hanlığının şartlarında belli bir derecede ilerici karaktere sahipti. Onlar sadece burjuvanın arasında değil, emekçiler çoğunluğunun bazı bölümünün de desteğinden faydalanmaktaydılar. Elbette onlar feodal monarşiyi yok etmeyi bir görev olarak kabul ediyorlar ve “Şeriatı göre eşitlik” diye (ifaden edilen) sloganı ileri sürüyorlardı. Yaş Hiveliler hukuklar bakımında burjuvanın feodaller ile eşitleştirilmesini ve hânın hâkimiyetinin anayasa ile sınırlandırılmasını istiyorlardı. Halkın gitgide artan hoşnutsuzluğuna, askerlerin arasında devrim dalgalarının şiddetlenmesine dayanıp, Yaş Hiveliler hana “Azatlık hakkındaki manifesto”ya imza atmasını teklif ettiler. Manifestoda devam eden yapının esaslarına ait bazı reformları geçirmek göz önünde bulunduruyordu. Halk devriminin gerçekleşmesinden korkup, han manifestoya imza attı. O, 5 Nisan 1917 yılında yayınlandı. Manifestoya uygunlukta Hive’de hanın liderliğinde anayasa monarşisi kuruluyordu. Hanın (46) hâkimliği meclis tarafından sınırlandırılıyordu. Meclise ruhanilerden, ticari burjuvasından ve nazirler Sovyet’inden (Bakanlar Sovyet’i) ibaret olan vekillerin 30- 40 kadarı giriyordu.

Meclisin mektep konusu hakkında ayrı ayrı reformları kabul ettiği, yol yapması, iletişimi ilerletme işlerini belirlemesi ve diğer birkaç faaliyetleri hayata geçirmesine rağmen, o sosyal yapıyı ilerletmek, feodal arazi sahipliğini yok etmek hususunda hiçbir faaliyet yapmadı. Emekçilerin hayatını iyileştirmek ile ilgili konu da gündem dışı kaldı. Yaş Hiveliler ise Hive’de devrimin zafer kazandığını dillendiriyorlardı, böylece halk çoğunluğunu aldatmaya çalışıyorlardı.

Rusya’nın merkezî ilçelerinde ve Türkistan’da devrim olaylarının bundan sonra da ilerlemesi, partinin yeraltından (podpol’ye) çıkması, V. İ. Lenin’in Nisan tezlerinde ve partinin VII. (Nisan) konferans kararlarında belirtilen proleter diktatörlüğünü kazanmaya yönelik atılan adımlar tüm yurttan, aynı zamanda da Hive hanlığında siyasi durumu ilerletti. Heyecanlar artıyordu. Asker ve Kazak vekillerinin Hive Sovyet’inin toplantıda garnizonun kara ordu bölümlerinin temsilcileri han hâkimiyetine ve Albay Zaytsev’e karşı hareket ettiler¹¹.

29 Temmuz 1917 tarihinde Hoceyli’nin yakınında ırgatlar ve fakirler “Ermeni yoldaşlığının”

¹¹Öz, KP MK-nin yanındaki parti tarihi enstitüsünün parti arşivi. Elyazmaları fondu. 349 iş 96-97.

plantasyonunu işgal ettiler. Daşhovuz'un, Yılanlı'nın, Manag'ın, Porsı'nın, Mangıd'ın, Kılıçniyazbay'ın aç halkı zenginlerin evlerine, lavkalarına (dükkânlarına) ve mağazalarına saldırdılar, onların mallarını ve mülklerinin emlaklerini yağmaladılar. Gıncık, Gonrat beylerinde çiftçiler ile hükümet ordusunun arasında çarpışmalar oldu¹². Rusya'nın merkezinde devrimin ilerlemesi Orta Asya'nın emekçiler çoğunluğunu devrimleştirmekte önemli faktör oldu. Onlar Rusya'nın proletaryanın devrim desteğine tabi idiler. (47)

Hive Han'ı tüm faaliyetleriyle devrimin ilerlemesinin önünü kesmeye çalışıyordu. Bu işte ona Geçici hükümetin Türkistan komitesi yardım ediyor ve destek veriyordu. 7 Temmuz 1917 tarihinde Hive'ye Albay Trizna gönderildi. Ona düzene koymak için özel faaliyetleri yapmak, silah kullanmak, hapis etmek ve "zararlı" kişileri sürgüne göndermek gibi işlerden geri durmaması emredilmişti. Aynı zamanda Hive'ye özel askeri müfreze (otryad) gönderildi. Hive emekçilerine karşı hareket etmeye yeltenmeyen askeri birlikler geri çağırıldı. Hive Han'ı Albay Zaytsev'in destek vermesi ile Yaş Hivelileri gözaltına almaya

başladı. O muhalefet partisinin olmasını istemiyordu. Han kendi yönetimini güçlendirmek için Türkmen kabilelerinin serdarlarını kendi tarafına çekti ve onlardan faydalandı. 1917 yılının sonbaharında bundan bir yıl önce Afganistan'a kaçan Cüneyit Han'ın geri gelmesi ile Türkmen kabilelerinin arasında çatışma güçlendi. Cüneyit Han oradan çok silah getirmişti. Albay Zaytsev onunla anlaşmaya girmişti. Devrim hareketine karşı mücadelede o, Cüneyit Han'dan yararlanmak istemekteydi.

Böylece Rusya'da Ekim sosyalist devriminin öncesinde ve Hive devriminin yaklaştığı dönemde karşı-devrim (kontrevolyutsiya) birleşik ortaya çıktı. Ona Geçici hükümetin vekilleri, Rusyalı toprak ağaları (pomeşik) ve kapitalistler, Albay Zaytsev tarafından liderlik edilmekte olan karşı-devrim eğilimli askeri işçiler, Asfendiyar Han'ın çevresine toplanan Özbek feodalleri ve reaksiyon ruhaniler, Cüneyit Han'ın liderliğindeki Türkmen serdarlarının bir grubu giriyor.

Hive hanlığının Kuzeyinde, Orenburg bölgesinde aynı zamanda karşı-devrimin güçlü ocağı oluştu. Burada es-erler¹³,

¹²Istoriya Uzbekskoy SSR, t. 3. Taşkent, 1967, s. 115.

¹³[Es-er: Sotsialist - Revolyutsioner / Sosyalist-Devrimci.]

Menşevikler, kadetler¹⁴, Ataman¹⁵ Dutov'un liderliğinde monarşist subaylar vardı. Onlar otokrasiyi (самодержавия) canlandırmayı ve Rusya'da burjuva – toprak ağalık (помещик) уаруу ayakta tutmayı amaçlıyorlardı.

7 Kasım (25 Ekim) 1917 tarihinde Rusya'da sosyalist devrimin zaferinin sonucunda Hive'nin halklarının azat edicilik hareketi (48) yeni güç ile yaygınlaştı. Buna V. İ. Lenin'in teklifi uyarınca hazırlanılan (Rusya'nın ve Doğu'nun tüm Müslümanlarına) söylevi büyük derecede etki etti. Bu söylevinde partinin ve Sovyet hükümetinin padişah tarafından önceden zulüm edilerek devam eden halklar hakkındaki siyaseti açıkça beyan ediliyordu. Bu Hive hanlığının halklarının moralini/ruhunu yükseltti. Devrim mücadelesini ilerletmenin çabası içerisinde olan emekçilerin sayısı daha da çoğalıyordu. Ancak bu yolda hala çok zorluklar bulunuyordu.

Hive hanlığının tüm sömürücü (ekspluatator) tabakaları Ekim devrimini hararetle karşıladılar. Yakınlaşmakta olan şeyin korkusuyla onlar kendi pozisyonlarını sağlamlaştırmak için Cüneyit Han'ın müfrezelerinden faydalanmaya

karar aldılar. Bu zamana kadar Cüneyit Han kendi civarına büyük karşı-devrim güçleri toplamıştı. Onun müfrezesi feodallerden, zenginlerden, burada Sovyet Rusya'sından kaçmış ak bekçilerden, burjuva milletçilerden müteşekkildi. Müfrezesinin arasında hile ve güç ile elde edilen çiftçiler de vardı. Bu müfreme Hive karşı-devriminin baş gücü oldu. O sömürücü sınıfların ağalığını canı pahasına korumaya her zaman hazırды. Hive hanlığında karşı-devrim basmacı hareketinin oluşmasında ve ilerlemesinde emperyalist devletlerin ajanları da az rol oynamadılar. Onlar basmacıları maddi bakımdan desteklediler ve gerekli yönergeyi verdiler.

Geçici hükümetin önceki askeri komiseri ve Amuderya bölümünde yerleşen ordularının komutanı Zaytsev Türkistan'ın Sovyet hükümetinin Rus askerlerinin Hive'nin iç işlerine katılmaması gerektiği hakkındaki emrine boyun eğmedi ve Hive karşı-devrimini tamamen destekledi.

Aynı zamanda o Amuderya'nın alt mecrasındaki anti-sovyet güçlerini birleştirmeye çalıştı. Zaytsev tüm ilçelerden karşı-devrim Kazak ordularının bölümlerini Hive'ye çekmeye başladı. Hive'de toplanan binden fazla Kazaklar esasen beykulakların oğullarıydılar. Albay

¹⁴[Kadet: 1. Askeri lise öğrencisi; 2. Anayasacı- Demokrat.]

¹⁵[Ataman: 1. Kazakların başı; 2. Elebaşı, çete başı.]

Zeytsev'in desteğine dayanarak, Hive karşı-devrimcileri Sovyet hâkimiyetinin yeni atanan vekilini Hive'ye göndermeye karşı çıktılar. Hive'de reaksiyonun kanlı terörü (49) kuruldu. Mayıs 1918'de yılında sadece bir günde Hive'de 24 kişi idam edildi. Onlar Sovyet hâkimiyetine sempati duyanlar diye suçlanmışlardı. Hanlığın şehirleri ve köyleri idam sehpalarıyla doluydu. Tüm bunlar devrim hareketini durdurmak için gerçekleştiriliyordu. Biraz olsun itaat etmeyenlere ceza veriliyordu. Cüneyit Han'ın müfrezesi Porsı beyliğinin Galım köyünün insanlarını vergi vermeyi kabul etmedikleri için tamamen yok etti. Cüneyit Han Türkmen boylarını kendine tamamen itaat altına almak için benzeri görülmemiş sertlik etki ediyordu. İtaat etmedikleri için o bir cellattı. Bu ise bir taraftan onun müfrezesinin güçlenmesine neden oluyordu, diğer taraftan ise halkın hoşnutsuzluğunun artmasına ve Cüneyit Han'ın itibardan düşmesine neden oluyordu.

Neticede sömürücü sınıflar ne yapıp edip kendi ağalıklarını güçlendirmeye ve Hive hanlığını Orta Asya'da Sovyet hâkimiyetine karşı mücadelenin sağlam bir kalesine çevirmeye çalışıyorlardı.

II.Sovyet Türkistan'a Karşı Hive Karşı- Devriminin Silahlı Hareketinin Bozguna Uğratılması

Türkistan'da Sovyet hâkimiyetine karşı ilk günlerde Rusya ve Orta Asya karşı-devriminin birleşen güçleri faaliyet gösteriyorlardı. 1917 yılının Kasım ayında Orenburg'da Ataman Dutov tarafından liderlik edilen Kazak orduları fitne çıkardılar. Dutov'un hareketi Türkistan'ın Rusya ile arasını kesti. Sovyet ordularının Ocak'ta Orenburg'ı ele geçirmelerine rağmen Rusya'nın Doğu illerinde, yani Türkistan'ın Kuzeyinde Ak Kazak müfrezelerinin hareketleri devam ediyordu.

Orta Asya'daki karşı-devrime liderlik etmek ve onların hareketlerini eş güdümlenmek (koordine etmek) için İngiliz hükümeti Türkistan'a kendi askeri misyonunu gönderdi. İngiliz emperyalizmi Dutov ve Kokant otonom hükümetinin ise Sovyet Türkistan'ına karşı hareketini hazırlamak konusunda anlaşılardı. O harekete Albay Zaytsev'in el altındaki ordu bölümleri, (50) aynı şekilde Cüneyit Han'ın basmacıları katılmalıydılar. Sefere liderlik etmek ise Zaytsev'e verilmişti.

5 Ocak 1918 yılında Zaytsev, Çarcev'e gönderildi. Orada N. A. Şaydayov tarafından liderlik edilen kızıl bekçilerin (gvardiya) büyük olmayan grubu onlara kahramanca karşılık verdiler. Ancak güçler eşit değildi. Şiddetli savaştan sonra kızıl bekçiler geriye çekildiler. Şehir düşman tarafından ele geçirildi. İşçi ve asker milletvekillerin Sovyet'inin (Konsey), devrim (revolyutsion) komitesinin üyeleri yakalandı. Şehirde geçici hükümetin hâkimiyetinin üyeleri oluşturuldu. O zaman Guşğı'dan, Aşkabat'tan ve diğer şehirlerden de Zaytsev'e yardım geldi. Böylece bu karşı-devrim müfrezeleri 11 kademe (eşelon) olup, Taşkent'e yöneltiler. Onlar Yeni Buhara'da, Kettegurgan'da, Semerkant'ta Sovyet hâkimiyetini yıktılar.

Türkistan Halk Komiserler Sovyet'i düşmana mukavemet göstermesi için güçleri seferber etti (mobiliz). Kazakların arasına Bolşeviklerin (bol'şevik) propagandacıları (ağirtator) gittiler. Onlar Halk Komiserler Sovyet'inin söylevini de kendileriyle birlikte götürdüler. Kazaklar propagandacıların hoş sözlerini duymakla Sovyet hâkimiyetine karşı hareket etmektен yüz çevirdiler. Albay Zaytsev demir yolu işçilerinin elbisesini giyerek Oraz Serdar'ın ve Cüneyit Han'ın basmacılarının yanına kaçarak gitti.

İngiliz – Amerikan emperyalistleri Orta Asya'daki karşı-devrim güçlerine çok güveniyorlardı. Onların yardımıyla Orta Asya'yı kendi sömürgelerine (kolonilerine) çevirmek istemekteydiler. Bu ülkenin doğal zenginlikleri emperyalistlerin iştahını daha çok kabartıyordu. Türkistan'da Alman istihbaratı (razvedka) da kesintisiz çalışıyordu. Onun esas gayesi Türkistan'da Sovyet hâkimiyetini yıkmaktan, ülkeyi kendi sömürge egemenliğine dönüştürmekten ibaretti. Elbette o, bu konuda İngiltere'yi ve ABD'yi sıkıştırarak çıkarmayı düşünüyordu. Buna göre de dış ülke ajanlarının (agent) arasında mücadele devam ediyordu. İngiliz istihbaratı ise Orta Asya'nın ve Rusya'nın karşı-devrim güçleriyle anlaşarak Taşkent ile olan ilişkisini kesmek istegindeydi. Üstelik de Aral denizinin üstü bölgesi (51) ile Orta Asya'nın tüm karşı-devrim güçlerini Ataman Dutov'un çetesi (банда) ve Kolçak'ın ordusuyla birleştirmeyi arzuluyordu.

Söz konusu planın hayata aktarılmasında komplocular han hükümetine ve Cüneyit Han'ın basmacılarına büyük rol oynuyorlardı. Mayıs 1918 tarihinde Zakaspi'nin karşı-devrim merkezinin temsilcisi Eziz Han (Çapıkov) Hive'ye geldi. Cüneyit Han onu sıcak karşıladı. Onun yanına Hive beylerini ve işanlarını (seyitlerini), kendi

tarafatlarını çağırıldı. Toplantıda Eziz Han Hive karşı-devriminin İngiltere'den zaruri olan para yardımını ve silah alacaklarını söyledi. "Büyük Amerika'nın" büyük destek vereceğini söyleyerek ikna etti. Toplantı karşı-devrimin düşmanlarının ortadan kaldırmak, Sovyet hâkimiyetinin temsilcilerini Hive'ye girmeye izin vermemek, Krasnovodsk – Mangışlak – Gonrat – Dörtgül – Buhara kervan yolunun güvenliliğini sağlamak, Sovyet şehirleri olan Dörtgül ve Çarjev'e sefer hazırlamak hususunda karar verdi. Söz konusu kervan yoluyla Orta Asya'nın basmacıları için İngiliz –Amerikan silahı ve eğitmenleri (инструктор) gelmeliydi.

Ağustos 1918 yılında Zakaspi ak bekçileri ve müdahalecileri (intervent) Cüneyit Han'ın yanında Padişah ordusunun subayı (ofitser) Hojakulu Han'ı yetkili temsilci olarak gönderdiler. O (Hocakulu Han) Cüneyit Han'ın Dörtgül'e ve Çarjev'e olan seferini hızlandırmalıydı. Dörtgül Kuzeyden Çarjev'i koruyordu. Çarjev ise Sovyet Zakaspi cephesinin (front) esas üssüydü (baza). Böylece Dörtgül'ün ve Çarjev'in ele geçirilmesi Zakaspi'nin, Buhara'nın ve Hive'nin karşı-devrim güçlerinin birleşmesine yardım etmeliydi. Hojakulu Han "Türkistan Bolşeviklerinden kurtarıldıktan (azat edilenden)" sonra Cüneyit

Han'ın Harezmi vahasının (oasis) tek hanı olarak ikrar edileceğini inandırdı.

Daha önceden Harezmi'nin Han'ı olmak arzusunda olan Cüneyit Han Ekim 1918 yılında devlet inkılabını gerçekleştirdi. Esfendiyar Han öldürüldü ve onun yerine kardeşi Seyid Abdullah geçti. Bu adam ise Cüneyit Han'ın kontrolündeydi. Böylece Cüneyit Han Hive'nin esas diktatörü oldu. Hanlıktaki tüm sorumlu görevleri Cüneyit Han'ın taraftarları ele geçirdiler. Silah (52) satın almak için halka ağır vergi uygulandı. Cüneyit Han'ın basmacılarının sayısı 6 bin atlıya ulaştı.

Kendi yöneticilerinin isteklerini gerçekleştirmek için Cüneyit Han Sovyet Türkistan'a karşı sefer düzenlemek üzere büyük hazırlık yaptı. O aynı zamanda hanlıktaki reaksiyon rejiminin karşısına emekçilerin karşı hareket etmek meyillerini de bastırmak istegindeydi. Dörtgül'ün, Höküs'ün, Çimbay'ın Sovyet (rejiminin) kuruluşunda yaşayan emekçilerinin Hive çiftçilerine ve şehir fakirlerine devrimci tesirini yitirdiğini Cüneyit Han biliyordu. Hive hanlığından kaçanlar Dörtgül'e sığınıyorlar. Onların arasında siyasi göçmenler (emigrant) de vardı. Türkistan'ın komünistlik partisi Dörtgül üzerinden Hive devrimcileriyle ilişkiyi sürdürüyordu. Han

hâkimiyetinin ve karşı-devrimin düşmanları Dörtgül Sovyet'ine gelip gidiyorlardı ve kendilerinin Sovyet hükümetine büyük güven duyduklarını ifade ediyorlardı.

Cüneyit Han Kasım 1918 yılının başlarında kendi taraftarlarıyla düzenlediği toplantıda Dörtgül'e saldırmanın planlarını çizdi. Sefere hazırlanmaya sadece feodaller, zenginler, reaksiyon ruhaniler değil, Rusya sanayi, banka sahiplerinin ve tüccarlarının temsilcileri de aktif olarak katıldılar. Onlar bu konuda Cüneyit Han'a özel mektup yazdılar, para, azık ve sanayi mallarıyla destek verdiler. Hojakulu Han Aşkabat'tan 3 bin tüfek ve çok sayıda ok – barut getirdi. Onların tümü İngiliz emperyalistlerinin yardımındı.

Marksizm – Leninizm enstitüsünün Türkmenistan şubesinin (filial) elyazmaları fonunda Molla Oraz Hojamamedov'un, Kızıllhan Sarıyev'in ve diğerlerinin hatıraları muhafaza ediliyordu. Onlar Cüneyit Han'ın Hive'de hâkimlik sürmesinin İngilizlerin, Zakaspi karşı-devrimlerinin, Kolçak'ın ve diğerlerinin desteğine bağlı olduğunu, bunları kendisinin itiraf ettiğini söylüyorlardı. Askeri ve maddi yardım verdikleri Cüneyit Han'dan Sovyet Türkistan'ına karşı askeri hareketleri ağırdan almadan başlamasını istiyorlardı.

Diğer taraftan Cüneyit Han'ın kendisi, tüm sömürücü tabakalar da Harezmi'nin devrimci merkezini yok etmek ve Hive hanlığında devrimci (53) hareketlerin önünü kesmek için çaba sarf ediyorlardı.

Hive karşı-devrimine yardım etmek için önce Eylül 1918 yılında Dörtgül'de Amuderya bölümünün ordularının başkomutanı ve Türkistan Cumhuriyeti'nin Hive'nin işleriyle ilgili olağanüstü vekili olarak solcu es-er V. Konoplev atanmıştı. O etrafına Dörtgül'ün, Çimbay'ın, Aral denizinin adalarının burjuva – kulak üyelerini toplamıştı ve Cüneyit Han'ın gelmesini bekliyordu. Böylece onlar tüm güçleri (birlikleri) toplayarak Amuderya'nın alt mecrasında Sovyet hâkimiyetini ortadan kaldırmalıydılar.

Hive karşı-devriminin niyetlerini öngörerek Sovyet Türkistan hükümeti karşı-devrim hareketlerine karşılık vermek için gerekli tedbirleri aldı. Ağustos 1918 tarihinde Çarjev devrimci komitesinin (reevkom) talimatına göre Çarjev'den N. A. Şaydakov'un liderliğinde 90-100 kişiden oluşan müfreze Dörtgül'e geldi. Bolşeviklerin müfrezinin gelmesi yerli komünistlerin moralini yükseltti. Ancak şehir Sovyet'inde çoğunluğu oluşturan Menşevikler, es-erler ve onların

yardımcıları olan yerli zenginler, tüccarlar buna çok üzülüyorlardı.

H. A. Şaydakov'un müfrezenin gelmesiyle komünistler Sovyet'te çoğunluğu sağlamak, kendi sınıflarını işçilerin, batrakların (ırgat) giderine genişletmek yönünde mücadele veriyorlardı. Ancak Osipov¹⁶ kısa zaman içinde N. A. Şaydakov'un Çarjev'e geri çağırılmasını sağladı. Bununla Amuderya bölümünde Sovyet hükümetini yıkmak için Konoplev'in ve Cüneyit Han'ın anlaşmaları için imkân oluşturdu.

Solcu es-erler ve geçici hükümetin diğer kişileri tarafından liderlik edilen Dörtgül Sovyet'i Hive karşı-devrimlerinin saldırıya hazırlandığı hususunda haberi almalarına rağmen, Kızıl Ordu'nun (54) şehri korumasıyla ilgili hiçbir şey yapmadı.

Böylece çok sıkıntılı bir durum oluştu. Şehirdeki yüz kişiden müteşekkil bekçi bölüğü (rota) Cüneyit Han'ın çok sayıda atlısına karşı koyabilecek durumda değildi. Buna göre hızlı bir şekilde tedbir alınmalıydı. Dörtgül'ün Bolşeviklerinin A. Kaçanov, K. Kroşilov, U. Bekkabulov, Yunusov, N. Sladkov, M. Frolov, İ.

¹⁶Osipov – önceki Padişah ordusunun subayı, İngiliz ajanı, yalancılık ile Bolşevikler partisine, Türkistan ASSR'nin askeri komiseri vazifesine geçen, Taşkent'te Ocak 1918 tarihinde anti Sovyet fitne liderlik etti.

Kasyanenko ve diğerlerden oluşan grubu Sovyet hâkimiyetine sempatisi olan önceki subayların yardımıyla Kızıl Ordunun yeni bölümlerini hızlı bir şekilde oluşturmaya başladılar. Neticede Eylül 1918 tarihinde şehir bölümlerinin askerlerinin sayısı 300 ulaştı. Bu faaliyet devam ettirildi ve Cüneyit Han'ın saldırı zamanında Dörtgül'ün garnizonu 700 askerden, birkaç top ve makineli tüfek (pulemyot) komandolarından ibaretti. Silahlı kişilerin genel sayısı bine (1000) ulaşıyordu. Onların yüzde % 50'si Özbekler, Karakalpaklar ve Kazaklardı. Bolşevikler askerlerin arasında büyük siyasi faaliyet yapıyorlardı, onları yaklaşan savaflara hazırlıyorlardı. Çarjev'e de yardım çağrısı istemiyle mektup gönderildi.

Nöküs şehri Amuderya bölümünde ikinci siper merkeziydi. Burada yerli halktan – moynak balıkçılarından, fakirlerden ve sürgünde gezen Urallılardan silahlı müfreze oluşturuldu. Amuderya'nın alt mecrasının askeri komiseri olarak İ. V. Gadetskiy görevlendirildi.

1918 yılının 23 Kasım'dan 24 Kasım'a geçilen gecesinde ilk Dörtgül'ün ve Çarjev'in telgraf bağlantısının kablolarını bozmakla Cüneyit Han'ın çetesi ve onunla aynı birlik içinde yer alanları Kıpjak, Bibazar, Şabba, Gonrat ve Nöküs'ün paralelinde nehirde

geçtiler ve Şabbaz ve Bibazar'ın sivil halkına saldırarak onları esir aldılar¹⁷. Cüneyit Han Amuderya'nın alt mecrasında yaşayan Ural Kazakları bu yöreye diğer yerlerden kaçarak gelen karşı-devrimci gönüllü subaylarla anlaşma sağladı. (55)

Karşı-devrimin silahlı müfrezelerinde dört bin atlı ve 6 bine yakın kara ordusu vardı. Onlar esasen soğuk (ateşli) silahla silahlanan kişiler idi. Askeri operasyonlara Cüneyit Han, Çerrik Bey, Seyid Muhammed, Hojakulu Han, İşan Han doğrudan liderlik ediyorlardı. Dahası özel han bakanları, beyleri, Türkmen boy – kabile serdarları kendi muhafızlarıyla katılıyorlardı.

Dörtgöl'deki Sovyet ordu bölümleri tam savaşçı hazırlığı durumuna getirilmişti. Silah taşımaya güç yetiren erkekler seferber edildi. Büyük küçük herkes şehri korumak için birleştiler. İhtiyarlar, 15-16 yaşındaki gençler ve diğer halklarla birlikte düşmana karşı savaşa katıldılar. Kadınlar ok – barut, yemek, su taşıyorlardı, genç kızlar makineli tüfek bantlarına ok dolduruyorlardı. Hive'den kaçarak gelenlerden (onlar burada yaklaşık

20 bin kişiydi) birçoğu köy ihtiyarlarının liderliğinde her 30-40 kişiden ibaret olan bölümler oluşturulup, şehir koruyucularının sınıfına katılıyorlardı. Dörtgöl civarında istihkâmlar oluşturuldu. Bu 15 kilometre uzunlukta olup halka şeklinde şehri kuşattı.

Bu zor durumda Konoplev şehri koruma işine katılmıyordu ve bekleme pozisyonundaydı. Onun bizzat kendisinin oluşturduğu Kazak müfrezeleri vardı. Onların gücü ile Sovyet ordusunun sırtından vurarak Cüneyit Han'ı destekleyecekti.

Cüneyit Han'ın müfrezesiyle ilk savaş Dörtgöl'ün yakınındaki Şurahan'da başladı. Burada elinde iki topu ve iki makineli tüfek olan 300 asker gece – gündüz basmacıların saldırısına karşılık verdi. Ancak düşmana yeni güçlerin katılmasıyla garnizonun durumu daha da ağırlaştı. Neticede garnizon ertesi sabah 25 Kasım'da Dörtgöl'e doğru geri çekildi.

Bunun ardından şehre basmacı çeteleri ulaştı. Onlar şehri her taraftan kuşatmakla (sadece Amuderya'nın güney kenarı açık kaldı) Çimbay, Surahan ve civarındaki köyleri yağmaladılar ve insanları öldürdüler. Cüneyit Han (56) şehrin hemen teslim edilmesini istedi. Yoksa hepsini öldürerek temizleyeceğini söyledi. Ancak Dörtgöl'ün koruyucuları bu isteği yerine getirmediler ve

¹⁷Vostrikov N. Voenno-revolutsionniye sobitiya v Amudar'inskom otdel i Horezme. Oktyabr'skaya sotsialistiçeskaya revolyutsiya i grajdanskaya voyna v Turkestanе, Taşkent, 1957, s. 487.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Aşirov /atdd / 0000-0002-9684-0834

düşman saldırılarına cesaretle karşılık verdiler. Cüneyit Han basmacı müfrezesinin büyük kalabalığına, şehir içindeki düşman, ajan şebekesinin (agentura) yardımına dayanıyor olmasına rağmen, şehir korumasını geçemedi. Saldırıya saldırıyla karşılık veriliyordu. Pamuk temizleyen fabrika ve evler birkaç defa elden – ele geçti. Ancak kuvvetler eşit değildi. Savaşların on birinci günü olan 5 Aralık'ta şehrin koruyucularına sonunda beklenen yardım geldi. Amuderya ile Çarjev'den hareket eden "Taşkent" gemisi ve "Vernı" vapuru düşman halkasını yarıp geçerek Dörtgöl'e geldi. Denizcilerden, gerillalardan, demir yolu çalışanlarından ve istihbarat grubunun askerlerinden müteşekkil 180 kişiden oluşan müfreze komünist A.L. Timoşenko, İ. K. Tserbittski – Kempçinski'nin liderliğinde hemen savaşa girdi. (Onlar) gemiden ve vapurdan makinalı tüfekler basmacılara karşı ateş açıyorlardı. Düşmanın korkuya kapılmasından faydalanıp, şehir koruyucuları karşılıklı saldırıya başladılar. Sovyet askerlerinin saldırısına dayanamayarak, basmacılar savaş meydanında 1700 kayıp verdikten sonra dağılıp kaçtılar.

Dörtgöl'ü basmacıların saldırısından kurtarılmasında Petr Krimov, Frants Kali, Zahar Kuznetsev, Leontiy Samartsev,

Flor Yegorov, Aleksandr Jelyabin, Kasım Bayımbetov, Seyitveli Bahadırhanov, Konstantin Paradiyev, Nikifor Kuznetsev gibi yüzlerce asker kahramanlık gösterdiler.

Denizcilerden Sarkiz Tamrazov, Gavril Federenko, Andrey Kalaşnikov, İgnatıy Mitroşin savaşta göstermiş oldukları cesurluğuyla şehir koruyucuların saldırı (savaş) coşkusu artırdılar¹⁸.

Basmacıların bozguna uğratılmasından sonra es-er Konopev kendi bölüğü ile, Kazakların bir kısmını da yanına alarak, Türkmenlerin Ata kabilesinin çiftçilerin yaşadığı köye sefer etti. O (57) burada köy halkını katletti. Konoplev'in bu provokasyonu yerli halkı, Hive hanlığının ve Zakaski'nin emekçilerini Sovyet hükümetine karşı yönlendirmeyi göz ününde tutuyordu. Konopov söz konusu hareketlerine Ata Türkmenler Cüneyit Han'ın tarafında hareket ettiler gibi bahanesiyle aklama imkânı bulmak istemişti. Cüneyit Han tarafına geçenler sadece Ata Türkmenlerinin zengin üyeleri idi (element). Emekçi çoğunluğu kendi yerlerinden kıpırdamamıştı. Bolşevikler Konoplev'in faaliyetini ağır bir şekilde suçladılar/itham ettiler. Onun

¹⁸ G. Kapustin, V. nizov'yah Amu-Der'ii, Nukus, 1967, s. 84-85.

provokasyon hareketleri hakkında Zakaspi cephesinin merkezi karargahına haber verildi.

5 Aralık 1918 tarihinde Dörtgöl'ün merkezi alanında garnizon askerlerinin, şehir halkının ve diğer yerlerden buraya kaçarak gelenlerin mitingi oldu. O (mitingde) Bolşevik A. Timoşenko çıkararak konuştu.

Cüneyit Han'ın çeteleri Nöküs'ün eteğinde de yenilgiye uğradılar. Onlar çoğu kez kaleye saldırdılar, ancak her defa şiddetli karşılık alarak, geri çekilmek zorunda kaldılar. Korunmanın/Mudafaanın 16. gününde, 13 Aralık 1918 tarihinde Kızıl Ordu müfrezeleri yardıma yetiştiler. Birlikteki darbe ile basmacılar bozguna uğratıldı.

İşankale'de, Çimbay'da Kızıl Ordu'nun büyük olmayan bölümü yerli halk, diğer yerlerden kaçan emekçiler ile birlikte Cüneyit Han'ın basmacılarını geri püskürttüler.

Dörtgöl'ün ve Nöküs'ün basmacılar müfrezelerinin bozguna uğratılması Türkistan'da Sovyet hükümetini yıkmaya niyet eden İngiliz – Amerikan emperyalistlerinin planlarını boşa çıkardı.

Dörtgöl'ün eteğinde yenilgiye uğradıktan sonra Cüneyit Han ve İngiliz ajanı Hojakulu Han basmacıların liderlerini – hâkimleri (valileri), kethüdaları toplantıya çağırdılar. Hojakulu

Han Amuderya bölümüne yeniden saldırıya geçmeyi teklif etti. Ona Aşkabat'tan gerekli olan miktarda ok- silahın getirilecek olduğuna inandırdı. Aynı zamanda kendinde o müfrezelerin liderlerini askeri hareketlerin yerine halkı yağmalamak ile meşgul olmalarıyla da suçladı. Bunun ise yenilgiyi getirdiğini (58) gösterdi. Hojakulu Han toplantıya katılımcıların bu hatadan gerekli/ilgili sonucu çıkaracaklarına umut bağladı. Ancak müfrezelerin liderleri seferlerde kendilerinin çok kayıp verdiklerini ifade ederek, Cüneyit Han'dan, ölenler için maddi bedel ödenmesini istediler. Cüneyit Han onların talebini gerçekleştirmedi. Bu durumdan hoşnut olmayan ayrı ayrı müfreme liderleri toplantıyı bırakıp çıkararak gittiler¹⁹. Bundan dolayı Cüneyit Han hemen büyük hareketi oluşturamadı. Orta Asya karşı-devriminin planlarını gerçekleştirmek için ona az da olsa zaman gerekliydi.

Cüneyit Han Çarjev'deki Amuderya'nın üstünden geçen köprüyü ele geçirmek için hazırlık yapıyordu. Ocak 1919 yılında Sovyet askerleri müfrezesi Cüneyit Han'ın atlılarının öncüler grubunun Hankada'da olduğu hakkında istihbaratın haberini aldıktan sonra ona saldırıp,

¹⁹G. Nepesov, Iz istorii Khorezmskoy revolyutsii, Taşkent, 1962, s. 124.

basmacıları bozguna uğrattı. Bu müfreze İ. V. Gadetskiy yönetmişti. Savaşta ele geçirilen paralar, belgeler, silahlar ve atlar Dörtgöl'e getirildi. Bu operasyon basmacıların sinsice/gizliden Çarjev'e doğru hareket etmelerinin mani oldu.

Cüneyit Han, Çarjev tarafında yolda yenilgiye uğratıldıktan sonra Aral denizinin adalarına ve Amuderya'nın sağ kenarının ayrı ayrı illerine saldırıya başladı.

Amuderya'nın alt mecrasında basmacıların ve ak bekçi Kazakların hareketinin aktifleşmesi Türkistan Cumhuriyeti'nin askeri – devrim konseyini (Sovyet) ve Merkezi Yürütme (İspol'nitel') komitesini rahatsız etmişti. 6 Şubat 1919 tarihinde birlikteki toplantıda "Hive'deki vakalar hakkındaki" konuyu ortaya alarak istişare etmekle onlar Dörtgöl'e askeri müfreze göndermek istediklerini aperatif karargâha (ştap) talimat verdiler. Bu müfreze Şubat'ın ikinci yarısında oluşturularak Dörtgöl'e gönderildi.

O günlerde Taşkent'te Osipov'un karşı-devrim hareketi bozguna uğratıldı. Fitne çıkarmak için haber beklenen Konoplev bu haberi duyduktan (59) sonra 1919 yılın 21 Şubat'ı 22 Şubat'a bağlayan gece kendi taraftarları Dörtgöl'den Buhara'ya kaçtı. Karargâhın geçici yöneticisi Fedot Şlyapin'in liderliğinde onun

peşinden gönderilen takip müfrezesi Konoplev'i ve onun yakın arkadaşlarını şehirden 60 verst (mil) uzaklıkta yakaladılar. Onlar hapsedilerek Zakaspi cephesinin merkezine gönderildi. Yolda bekçilerin dikkatsizliğinden faydalanarak Konoplev ve onun yakın arkadaşları bekçi askerleri öldürerek kaçtılar. Ancak Merv yakınında sınırdan geçmeye çalıştıkları bir sırada Konoplev sınırını koruyan askerler tarafından öldürüldü.

Amuderya bölümünü korumak ve basmacıların saldırılarının önünü almak gayesi ile 1 Nisan 1919 tarihinde Hive cephesinin karargâhı oluşturuldu. Karargâhın şefliğine (naçal'nik) A. Timoşenko atandı. Karargâhın yapısında diğer askeri kişiler de vardı. 2 Nisan 1919 tarihinde Dörtgöl ve Sovyet askerlerinin yerleştiği iller askeri – kuşatma durumunda diye ilan edildi. Şehrin içinde ve dışında bekçiler yerleştirildi. Atlı müfrezeler yollarda ve köylerde dolaşıyorlardı.

Mayıs 1919 tarihinde Hive cephesinin askeri devrim Sovyeti (Konseyi) oluşturuldu. O Amuderya bölümünde yüksek askeri yönetimiydi. Askeri – devrim Sovyetin emri ile 22 Haziran 1919 yılında Kızıl Ordu'nun safına insan alınmaya başlandı. Dörtgöl'ün parti kurumu komünistleri ve onlarla

duygudaşlık bildirenleri Kızıl Ordu safına seferberlik kararını kabul etti. Parti üyelerinin yüzde % 25'ini ordu sınıfına göndermeyi emretti. 3 Temmuz 1919 yılında Dörtgöl'ün parti kurumu askeri takımını (drujina) oluşturmak hakkında karar aldı. Gerçekleştirilen faaliyetler Kızıl Ordu'nun bölümlerinin pekişmesine ve illerin koruma yetkisinin artmasına yardım etti.

Amuderya bölümünde Sovyet askerlerinin toplanması, Hive hanlığının emekçilerinin arasında devrim ruhunun güçlenmesi, Dörtgöl'ün ve Nöküs'ün eteğinde basmacıların yenilmesi ve onların saldırılarının boşa çıkması Cüneyit Han'ı Sovyet hâkimiyetinin temsilcilerine barış yapmak hakkındaki teklif ile müracaat etmeye mecbur etti. (60)

Neticede 7 – 9 Nisan 1919 yılında Tagta kalesinde konuşmalar olmuştu. Sovyet (yönetimi) tarafından konuşmalara katılanların tekliflerini Cüneyit Han ve onun yakın arkadaşları çok zorlukla kabul ediyorlardı. Uzun tartışmalardan sonra 9 Nisanda şartname imzalandı²⁰.

²⁰Nazarov M.KH. Kommunističeskaya partiya Turkestana vo glave zaščiti Oktyabr'skoy revolyutsii. 1918-1920 gg. Taşkent, 1969. s. 142.; İ. Fed'ko, Mirniye peregovori "Oktyabr'skaya sotsialističeskaya revolyutsiya i grajdanskaya vojna v turkestane", Taşkent, 1957. s. 479-480.

Şartnamede/Anlaşmada iki tarafın bir birine karşı askeri hareketleri sonlandırmaları, Hive vahasının halklarının kendi kaderlerini kendilerinin belirleme hukukunu, saygı duyduğu, iki tarafın dostane ilişkileri sürdürmek için temsilciler gidip geldikleri, su ve kara yollarıyla çıkıldığında iki taraf için de emniyetin güvence altına aldığı gösteriliyordu.

Barış şartnamesini imzalamakla Cüneyit Han Sovyetler hâkimiyetine karşı güreşmekten/mücadele/savaşmaktan el çekmemişti. Ona sadece zaman kazanmak gerekli idi, güç toplayarak gerektiğinde o tekrar savaşa başlamak istiyordu. Böylece anlaşmadan ilk olarak Türkistan'daki Sovyet hâkimiyeti kazançlı çıktı.

Ancak gerilim devam ediyordu. Cüneyit han Türkistan cumhuriyetine çıkarma yapmak için büyük bir hazırlık içindeydi. Buhara Emiri de güç topluyordu. Orenburg cephesinin Aral denizi istasyonuna yaklaşmasıyla Kazakların arasında anti-Sovyet eğilimler güçlenmeye başladı. Cüneyit Han taraftarları, Zakaspi ak bekçilerinin ve emperyalist devletlerin ajanları onların arasında Sovyet hâkimiyetine karşı faaliyet yapıyorlardı. Çimbay'da yerleşen Kazak atlılarının grubu yerli halkın (mallarını) bir kısmını yağmaladılar. Bu hareketini,

Sovyet hâkimiyetinin vermiş olduğu direktif olarak beyan etti. Soygunda alınan azık ürünleri ise Ak Kazak çetelerinin liderleri Dutov'a ve Tolstov'a gönderilmişti.

Çimbay bölgesinde yaşanan durum, 30 Temmuz 1919 tarihinde Amuderya bölümünün işçiler, (61) askerler ve çiftçiler vekillerin Sovyetin (Konseyinin) ilçe (uezd) Yönetim Kurulunun (ispolkom) toplantısında ortaya atılarak konuşuldu. Ona (Toplantıya) RSFSR'in²¹ Hive hükümetinin yanındaki yetkili temsilcisi A.N. Hrustoforov, Ek(b)P yerli kurumunun başkanı Frolov katıldılar. İlgili siyasi ve iktisadi düzene sokmak, Çimbay bölgesindeki sakıncalı üyeleri uzaklaştırmak maksadıyla A.N. Hrustoforov'un teklifi ile komisyon oluşturuldu. Bu komisyon, gerektiğinde, günahkâr kişileri gözaltına almaya, Sovyetleri yeniden kurmaya, devrimci komiteleri (revkom) oluşturmaya yetkiliydi.

Olağanüstü komisyon Kazaklara silahı bırakmayı teklif etti. Ancak onlar emre tabi olmadılar. Kazakları silahsızlandırmak için güçten faydalanmaya yeterli imkânın olmaması nedeniyle komisyon 7 Ağustosta Amuderya bölümünün yüksek komutasına

yardım isteğiyle başvurdu. Böylece onlara 80 asker gönderildi, onlar yanlarıyla iki makineli tüfek ve bir top alarak gittiler.

Olağanüstü komisyon için ek gücün geldiğini duyarak Kazaklar önceden hareket ettiler. 11 Ağustos 1919 tarihinde onlar komisyon üyelerinin yerleştikleri eve aniden baskı yaptılar, silahlarına el koydular. Sonra Kazaklar Çimbay'dan çıkıp buraya gelen yeni gücün önünden gittiler. Beklenmedik bir zamanda Nöküs bölüğüne (baskın düzenleyerek) de yolda gafillikte bastılar. Komisyon üyelerinden ve esir düşen askerlerden vahşi şekilde intikam aldılar.

Ak Kazak fitnecileri Cüneyit Han'ın basmacılarıyla dil birliği ederek hareket ediyorlardı. O zaman da Cüneyit Han'ın 500 atlısı vardı.

1919 yılının yazında Kızıl Ordu Güney cephelerde büyük zaferler kazandı. Ural vilayeti Sovyet orduları tarafından ele geçirildi. Kolçak'ın istila edilen bölümlerinden geri kalanları Sibiryaya kaçtılar. Kaçan Kolçak ordusunun General Belov tarafından liderlik edilen grubu Türkistan'dan ümitleniyordu. O, Türkistan ak bekçileri, Hive'nin ve Buhara'nın basmacılarıyla birleşmek istemekteydi. Bunun için General Belov'un

²¹Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti

bölmelerinin hareketini her hâlükârda durdurmalıydı.

Bu vazifeyi gerçekleştirmek için Güney cephesinin (62) komutanı M.V. Frunze, Doğu cephesinin güney grubunu otonom Türkistan cephesine çevirmeyi teklif etti. Bu teklif kabul edildi. Böylelikle Türkistan cephesinin komutasına M.V. Frunze atandı.

O zamanlar Sovyet hükümeti Türkistan cumhuriyetine Aral denizi tarafından yardıma gelmekte olan Kızıl Ordu bölümlerinin savaş hareketlerini güçlendirmek yönünde telgraf gönderdi. Türkistan Cumhuriyeti'nin askeri-devrim Sovyet'i bu buyruğu gerçekleştirme konusunda gerekli olan tüm faaliyetleri gerçekleştirdi.

16 Ağustos 1919 tarihinde Türkistan askeri-devrim Sovyet'i ordularının, bunun gibi, Amuderya ve Aral denizinin askeri filolarının koordineli bir şekilde hareket edip, karşı-devrim güçlerine karşı baskın yapmaları hakkındaki harekete liderlik etme konusunda özel bir emir çıkardı.

Saldırıya hazırlanan ordunun sol tarafını takviye etmek için Amuderya'nın alt mecrasındaki cephesi barikat yapmalıydı. Bu maksatla Zakaspi cephesinin karargâhı Çarjev'den Dörtgöl'e özel müfreze gönderdi. Ona N.A. Şaydakov liderlik ediyordu. O 21

Ağustos'ta Zakaspi cephesinin Hive grup ordularının komutanı olarak atanmıştı. Amuderya bölümünün siyasi komiseri olarak G. M. Rijkov atandı.

22 Ağustos N. A. Şaydakov 420 kişiden oluşan müfreze ile oradaki fitneyi bastırmak için gemi ile Çimbay'a uğradı. Dörtgöl'de ise 150 kişiden oluşan garnizon bırakıldı. N. A. Şaydakov'un müfrezenin askerleri Nöküs'ü savaşız aldılar. Kazaklar Çimbay ve Moynaga doğru geri çekildiler. 27 Ağustos'ta Nöküs'te geçici volostın yürütme komitesi (ispolkom)²² seçildi. Çünkü Nöküs volostının yürütme komitesinin önceki başkanı ve yürütme komitesinin üyeleri Ak Kazakların elinde esir idi. Müfrezenin insan gücünün azlığı, uzak bir yere gitmeye donatımından yoksuzluğu ve basmacıların Hive tarafından saldırıya geçmek endişesinin varlığı gibi durumlar N. A. Şaydakov, Ak Kazakları takip etmemek hakkında kararı aldı ve 5 Eylül'de Dörtgöl'e geri geldi.

Zakaspi cephesinin Hive grup ordularını takviye etmek (63) gayesiyle ordunun safına yerli emekçilerinin gideriyle çoğaltmak hakkında 23 Ağustos 1919 tarihinde özel bir emir verildi. Kendilerinin tüm güçlerini,

²²[IspolKom: Ispolnitel'nıy Komitet: yürütme komitesi]

gerektiğinde canlarını vermeye de Sovyet hâkimiyetini korumaya hazır olan Özbekler, Karakalpaklar, Türkmenler, Kazaklar Kızıl Ordu sınıfına katıldılar. Onlara parti kurumlarından tavsiyeler (rekomentatsiya) verilmişti. Orduya yeni alınanlardan gönüllülerin bölüklerinin üçü oluştu.

7 Eylül 1919 tarihinde RK(b)P²³ Dörtgöl kurumunun Komitesinin Amuderya bölümünün Müslüman komitelerinin geçici ofisinin (byuros) temsilcileri ile birlikte toplantı yapıldı. Ona orduların komutanı N. A. Şaydakov ve siyasi komiser G. M. Rijkov de katıldılar. Ortaya çıkan ağır durumu dikkate alarak tüm bölgede hâkimiyeti bir elde tutmak için devrimci komiteleri (revkom) oluşturmak yönünde karara alındı. Devrimci komiteleri bölümün savunma gücünü takviye etmekte büyük rol oynadı. Kızıl Ordunun askerlerinin arasında askeri tertibi takviye etmek için faaliyetler genişletildi. Garnizon komitesi oluşturuldu. Bu (komite) değişik milletlerden olan askerleri düşmana mukavemet göstermek için sağlamlaştırmalıydı. Siyasi komiserin liderliği altında garnizon komitesi, medeni bilinç - bilim heyeti, parti ve Sovyet işçileri bölümlerinde siyasi - terbiyecilik faaliyeti başlatıldı.

²³RK(v)P

Garnizon komitesi askerlerin safını anti - Sovyet üyelerden temizleme çalışması yaptı.

Bunların tümü Amuderya bölümünde durumu belli bir derecede normalleştirdi. Moynak adalarını elinde tutan Ak Kazaklar Amuderya'nın alt mecralarına girmeye çalışıyorlardı. Ancak kendilerinin yeteri kadar güçleri olmadığı için Cüneyit Han'ın hareketini bekliyorlardı. Cüneyit Han saldırıya şiddetli bir şekilde hazırlanıyordu. Ancak Türkmen boy - kabile serdarları olan Uşak Bey ve Goçmammet Han ile arasının bozulması, basmacıların sınıfında gruplar halinde bölünmeye neden oldu. Bu da Cüneyit Han'ın baskına başlamasını erteliyordu.

Amuderya'nın alt mecralarındaki Moynak adalarını ele geçirmek ve böylece Cüneyit Han'ın (64) hareketinin önünü almak için Sovyet ordularının Amuderya bölümünün gücü yeterli değildi. Bu vazifeyi ifa etmek için Sovyet ordu bölümlerini daha da pekiştirmeliydi. Zakaspi cephesi de yardıma muhtaçtı. Krasnovodsk - Aşkabat tarafındaki durum Türkistan cumhuriyetini rahatsız ediyordu. 4000 kişiden oluşan karşı-devrim bölümler Sovyet ordularına karşı saldırıyı güçlendiriyorlardı. Onları İngiliz interventleri (müdahalecileri) destekliyorlardı. Sovyet hâkimiyetinin düşmanları

Semerçensk cephesinden de saldırıya geçtiler.

Kızıl Ordunun bölümleri Türkistan bölgesindeki yerlerde saldırıyı güçlendirdiler. 13 Eylül 1919 tarihinde 1. Ordunun bölümleri hareket ederek gelen Türkistan Kızıl ordusunun bölümleri ile Mugojar istasyonunda birleştiler.

1. Ordunun seferleri, Kızıl Ordu'nun vatandaşlık (iç) savaşının diğer cephelerindeki kahramanlık zaferleri Orta Asya'da aynı zamanda Amuderya'nın alt mecrasında karşı-devrime karşı kararlı mücadeleyi güçlendirmeye yardım etti. Ural Kazaklarından olan karşı-devrimci grubu bozguna uğratmaya reel imkânı oluşturdu. Eylül'ün ortasında 1. Kuzey Alayı (polk) Moynak'ı ele geçirdi. Oradaki Ak Kazakların bir bölümü yok edildi, kalanları Nöküs'e kaçtılar.

Kasım 1919 tarihinde Harezmi ordu grubunun komutası düşmanın bu ocağını ortadan kaldırmakla ilgili karar aldı. Kızıl askerlerin 360'ından, 1. Hive devrim taburunun (batal'on) komutanlarından ve siyasi işçilerinden, atlı askerlerin 150'sinden oluşan filosundan, topçuların ve makinalı tüfeklerin 125'sinden, "Hivinets" gemisinin denizcilerininin 40'inden ibaret olan ordu bölümü A. N. Şaydakov'un liderliğinde Ak Kazaklara ve

basmacılara karşı sefere kalktı. Birkaç savaştan sonra Kasım'ın sonlarında Nöküs ve onun civarı düşmanlardan temizlendi.

Kızıl Ordunun büyük başarılar kazanması ve karşı-devrim güçlerini yenilgiye uğratması Cüneyit Han'ın Türkistan Cumhuriyeti ile barış şartnamesini bozmaya ve Sovyet Rusya'sına karşı açıkça hareket etmeye yeltenemedi. (65) Söz konusu devrim hareketin başarısının yaygınlaşmasından korkuyordu, kendi de günlerinin sayılı olduğunu hissediyordu. Bundan dolayı da Cüneyit Han tüm karşı-devrim üyeleriyle daha önce olduğu gibi bağlantıyı sürdürdü.

Ekim 1919 tarihinde Kolçak tarafından gönderilen müfreze Hive'ye geldi. 130 Kazak'tan ve 8 subaydan oluşan bu müfrezeye Albay Hudyakov liderlik ediyordu. Müfrezenin maksadı Sovyet hâkimiyetine karşı savaşta Cüneyit Han'a yardım ve destek vermektten ibaretti. Müfreze yanı sıra birkaç top, 500 mermi, 1500'den fazla tüfek, 5 makinalı tüfek, bir milyondan fazla ok getirmişti. Kolçak Cüneyit Han'a özel mektup da yazmıştı.

Hive basmacılarına Ural Kazak askerlerin orduların komutanı tuğgeneral Tolstov'un mektubu da 2 Ekim 1919 tarihinde Guryev'den getirilerek teslim edildi. Onda şöyle deniliyordu: "Biz Ural denizinin kenarlarında

yaşayan Kazaklar size elimizde var olan yardımımızı vermek için geliyoruz. Bizim ile birlikte sizi Rusya'nın tüm Doğu'yu destekler. Oralar Rus halkını azat etmekle meşhur olan serdar General Denikin'in eli altındadır. Kuzeyden Türkistan'a yüksek baş hükümdar Kolçak'ın Sibir alayları yardım ederler. Siz yalnız değilsiniz"²⁴.

Sovyet orduları karşı-devrimin ümidini boşa çıkardılar ve Hive hükümdarını Amuderya bölümüne saldırmaktan vazgeçmeye mecbur ettiler.

Böylece Rusya karşı-devrimi ve İngiliz – Amerikan emperyalistleri ile gizli ilişkide olan karşı-devrim grupların – feodallerin, zenginlerin, sömürücü (ekspluatator) sınıfların Hive emekçilerinin devrim hareketine ve Türkistan'da Sovyet hâkimiyetine karşı savaşı boşa çıkıttı.

Komünist partinin liderliği altında Kızıl Ordu'nun yurttaşlık (iç) savaşının tüm cephelelerindeki zaferleri, aynı şekilde RSFSR'in Orta Asya halklarına verdiği büyük iktisadi, askeri ve siyasi yardımı, bu konuda büyük rol oynuyordu. Bunun gibi emekçilerin de şikâyetlerinin çoğalması ve (66) onların han hâkimiyetinin ağır baskısına ve karşı-devrimin keyfi hareketlerine

karşı devrim hareketinin ilerlemesi, Türkmen boy – kabile serdarlarının arasında Cüneyit Han'a karşı muhalefetin oluşması karşı-devrimin tılının dengelerini hareketlendirdi.

Harezmi vahasında basmacılara ve Ak Kazaklara karşı savaş düzenlemesiyle Komünist parti, işçiler sınıfına ve emekçi çiftçilere itibar etmekteydi. Boy – kabile serdarlarının ve hanların içindeki güçlerin dâhili çekişmeleri, Sovyet hâkimiyetine iltifat gösteren güçlerin yeteneğinden faydalanıyordu. Basmacıların ve Ak Kazakların ise halk nezdinde bir desteği yok idi.

Kaynaklar

FED'KO, İ., 1957,
Mirniye
peregovori
"Oktyabr'skay
a
sotsialistichesk
aya
revolyutsiya i
grazhdanskaya
voyna v
turkestane",
Taşkent.

GARAYEV, R., 1970,
Komsomol
Horezma
1920-1925

²⁴ SAMDA f. 107. op. 1., iş. 43, 81 s.

- godanı “İlm”,
Aşhabad.
- İSTORIYA
UZBEKSKOY
SSR, 1967, t.
3. Taşkent.
- İSTORIYA
UZBEKSKOY
SSR, 1968,
Taşkent.
- KAPUSTİN, G., 1967, V.
nizov’yah
Amu-Der’ii,
Nukus.
- NAZAROV M., 1969,
KH.
Kommunistich
eskaya partiya
Turkestana vo
glave zashchity
Oktyabr’skoy
revolyutsii.
1918-1920 gg., Taşkent.
- NEPESOV, G., 1962, Iz
istorii
Horezmskoy
revolyutsii.
Taşkent, 1962.
- OÇERKİ İSTORIY
KARAKALPA
KSKOY
ASSR, t. 1,
Taşkent.
- ÖZ, KP MK-nin yanındaki
parti tarihi
enstitüsünün
parti arşivi.
Elyazmaları
fondu. 349 iş.
- ÖZSSR ORTDA 20 f. 1
yazgı, 243 iş.
- SADIKOV, A. A., 1956,
Ekonomiçeski
ye svyazi
Khivı s
Rossiyey,
Taşkent.
- SADIKOV, A., 1958,
Nekotoriye
dannıye o
polozhenii
krest’yan
dorevolyuetsion
noy Khivı,
Trudı SAGU
im. Lenina,
istoriya SSSR,
novaya seriya,
140 vıpusk, 28
kn. Taşkent.
- SAMADOVA, G., 1958,
Osnovniye
chertı
obtshestvenno
go i
gosudarstvenn
ogo stroya
Hivinskogo
khanstva,
“Materialı k

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Ashirov /atdd / 0000-0002-9684-0834

istorii
Sevetskogo
gosudarstva i
prava
Uzbekistana”,
Taškent.

SAMDA f. 107. op. 1., ish.
43.

VOSTRIKOV N., 1957,
Voyenno-
revolyutsionni
ye sobitiya v
Amudar’insko
m otdele i
Horezme.
Oktyabr’skaya
sotsialistichesk
aya
revolyutsiya i
grazhdanskaya
voyna v
Turkestane,
Taškent.